

Zbornik Instituta za kriminološka
i sociološka istraživanja
2019 / Vol. XXXVIII / 3 / 93-118
Pregledni naučni rad
Priljeno: 29. novembra 2019. god.
UDK: 342.7-053.2/.6(497.6)

"DJEČIJI USTAV"¹ I NJEGOVA ULOGA U BOSNI I HERCEGOVINI

Ljubinko Mitrović*

Redovni profesor i Ombudsman za ljudska prava Bosne i Hercegovine

Sonja Tomašević

Diplomirani pravnik, Banja Luka

Zbog činjenice da djeca kao ljudska bića zauzimaju posebno mjesto u svakom društvu neophodno je da društvena zajednica u cjelini preduzme sve potrebne mjere i radnje u cilju obezbjeđenja posebne brige o djeci i njihovoj zaštiti². Radi se o posebnoj kategoriji stanovništva svake zemlje koja je u nacionalnom, ali i u međunarodnom pravu prepoznata kao posebno osjetljiva i specifična kategorija za čiju zaštitu nisu dovoljni uobičajeni mehanizmi zaštite (u procesu razvoja i odrastanja djeteta mnogo je subjekata zaštite koji imaju specifične uloge - roditelji, vaspitno-obrazovne ustanove, centri/sluzbe za socijalni rad, zdravstvene ustanove, pravosudni organi, ombudsmeni, mediji, itd.) predviđeni pravom ljudskih prava.

¹ *Convention on the Rights of the Children (1989)* – A/Rezol/44/25, 25. novembar 1989. – Konvenciju UN o pravima djeteta usvojila je Generalna skupština Ujedinjenih nacija 20. novembra 1989. godine, a stupila je na snagu 2. septembra 1990. godine. Njeno usvajanje je rezultat dugog procesa koji je trajao više od pola vijeka, a Konvencija postaje najvažniji međunarodni ugovor o pravima djeteta. Danas, Konvencija predstavlja ugovor o ljudskim pravima sa najviše ratifikacija (preko 200 država). Zakon o ratifikaciji Konvencije o pravima djeteta Skupština Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije je donijela 13. decembra 1990. godine, a Konvencija je objavljena u Službenom listu SFRJ, Međunarodni ugovori broj 15/90. Konvencija je notifikacijom o sukcesiji postala pravno obavezujuća za Bosnu i Hercegovinu 1. septembra 1993. godine. Bosna i Hercegovina je ratifikovala Konvenciju UN o pravima djeteta, a potpisivanjem Dejtonskog sporazuma 1995. godine preuzela je obavezu poštovanja Konvencije na području Bosne i Hercegovine. Konvencija se nalazi u Aneksu I Ustava Bosne i Hercegovine i ima snagu ustavne odredbe. Na ovaj način međunarodno pravo direktno je postalo dio unutrašnjeg pravnog sistema Bosne i Hercegovine i direktno je nadređeno njemu, te se primjenjuje neposredno.

* E-mail: ljubinko58@gmail.com

² Godišnji izvještaj Ombudsmana za djecu Republike Srpske za 2018. godinu, str. 9.

Kao posebno osjetljivo biće (sa svim svojim karakteristikama i autonomijom ličnosti, te potrebom i obavezom da iste uvažavamo, poštujemo, normativno uobličavamo i garantujemo, kao i da stvorimo ambijent u kome se prava djeteta zaista priznaju i ostvaruju), dijete počinje da se, u odnosu na starija lica, posebno tretira već sa početkom XVII vijeka kada i dolazi do buđenja svijesti o djetinjstvu i posebno djetetu i njegovim pravima kao pojmu.

Prava djeteta su danas činjenica, odnosno realnost koja je priznata međunarodnim pravom. Ona su više-manje normativno uređena, a proces normiranja teče i napreduje zavisno od pojedine zemlje, svakako prateći tokove razvoja društvenog života te zemlje.

Pod pojmom prava djeteta podrazumijevamo sva ona prava koja su po svojoj prirodi ljudska i koja svako dijete ima bez obzira u kojoj državi živi, odnosno u kakvom se političkom, kulturnom ili ekonomskom okruženju nalazi, te u skladu sa kakvim tradicijama, običajima i vjerovanjima se razvija. Radi se o korpusu prava koji je iznikao prvenstveno iz dvije osnovne ideje, i to: 1) djeca su autonomne ličnosti sa svojim specifičnim potrebama i pravima i, u skladu s tim, ona su nosioci pravnih zahtjeva tj. aktivni subjekti prava, a ne isključivo objekti zaštite od strane odraslih i 2) usljed specifičnih psihofizičkih karakteristika, zavisno od uzrasta i nivoa mentalne zrelosti, djeca su i posebno osjetljiva i ranjiva kategorija koja zaslužuje posebnu, odnosno dodatnu zaštitu države, odnosno svih njenih institucija (svi subjekti zaštite djece imaju obavezu i odgovornost blagovremeno i odgovarajuće reagovati, u skladu sa svojom ulogom, a u najboljem interesu djeteta). S druge strane, neophodna je kontinuirana saradnja, razmjena informacija, praćenje djeteta na putu od ranog rasta i razvoja pa do njegovog punog odrastanja. Samo zajedničkim aktivnostima, intervencijama i djelovanjem svih subjekata zaštite moguće je ostvariti punu zaštitu djeteta, te prepoznati situacije koje mogu stajati kao prepreke na njihovom putu zdravog odrastanja³.

Svakako najvažniji i najautoritativniji dokument u oblasti prava djeteta na međunarodnom planu jeste Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima djeteta iz 1989. godine (u daljem tekstu: UN Konvencija) koju je do sada ratifikovalo više od 200 država. UN Konvencija sadrži katalog prava djeteta. Prava djeteta predviđena UN Konvencijom su uzajamno povezana i ostvaruju se u suvjetlu ostvarivanja četiri osnovna principa UN Konvencije, i to: 1) pravo djeteta na život, opstanak i razvoj, 2) najbolji interes djeteta, 3) pravo djeteta na participaciju i 4) pravo djeteta na nediskriminaciju⁴.

³ Ibidem, str. 9.

⁴ Simović, M., Jovašević, D., Mitrović, Lj., Simović-Nišević, M. (2013), *Maloljetničko krivično pravo*, Pravni fakultet Univerziteta u Istočnom Sarajevu, Istočno Sarajevo, str. 47-63.

Gdje se Bosna i Hercegovina danas nalazi sa aspekta ostvarivanja prava djeteta, odnosno primjene UN Konvencije, te da li su djeca u Bosni i Hercegovini na većem nivou socijalnog, moralnog i psihološkog razvoja? Da li je BH društvo obezbijedilo sve potrebne uslove za zdravo odrastanje, vaspitanje i obrazovanje djece? Da li je društvo uradilo dovoljno i da li smo mogli više? Koliko se prava djece danas krše u Bosni i Hercegovini? Mnogo pitanja, a na neka od njih pokušaćemo u ovom referatu dati odgovor.

KLJUČNE RIJEČI: dijete / međunarodnopravni dokumenti / Konvencija UN o pravima djeteta / ombudsmen za ljudska prava.

1. MEĐUNARODNOPRAVNI DOKUMENTI U VEZI SA MALOLJETNICIMA

Najznačajniji međunarodnopravni dokumenti koji tretiraju prava djece jesu:

1. Opšta univerzalna deklaracija o ljudskim pravima čovjeka (1948)⁵,
2. Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (1950),
3. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima⁶,
4. Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima djeteta iz 1989. godine sa Fakultativnim protokolima, i to: Fakultativni protokol uz Konvenciju Ujedinjenih nacija o pravima djeteta koji se odnosi na postupak po predstavkama, Fakultativni protokol uz Konvenciju Ujedinjenih nacija o pravima djeteta o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji i Fakultativni protokol uz Konvenciju Ujedinjenih nacija o pravima djeteta o učešću djece u oružanim sukobima,
5. Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za maloljetničko pravosuđe - tzv. Pekinška pravila, usvojena od strane UN 1985. godine⁷,
6. Smjernice Ujedinjenih nacija za prevenciju maloljetničke delinkvencije - tzv. Rijadske smjernice iz 1990. godine⁸,

⁵ Opšta univerzalna deklaracija o ljudskim pravima čovjeka prvi je sveopšti međunarodni dokument koji uređuje osnovna prava čovjeka, nastao pod okriljem Ujedinjenih nacija. Ovu, pravno neobavezujuću deklaraciju donijela je Generalna skupština Ujedinjenih nacija, i to 10. decembra 1948. godine, a kao odgovor na nehumano postupanje tokom Drugog svjetskog rata (katalog građanskih i političkih prava koja je uspostavila ova deklaracija postao je pravno obavezujući tek sa donošenjem Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima iz 1966. godine).

⁶ Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, A/Rezol/2200A (XXI) od 16. decembra 1966. godine, predstavlja prvi obavezujući instrument koji je sadržavao određene odredbe relevantne za prava djece u sukobu sa zakonom.

⁷ *The United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice – The Beijing Rules*, usvojila je Generalna skupština UN, Rezolucijom broj 40/33, od 29. novembra 1985. godine.

⁸ *The United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency - The Riyadh Guidelines*, 1990, usvojila je Generalna skupština UN, Rezolucijom broj 45/112, od 14. decembra 1990. godine.

7. Pravila Ujedinjenih nacija o zaštiti maloljetnika lišenih slobode (od neosnovanog lišenja slobode) - tzv. Havanska pravila iz 1990. godine⁹,
8. Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za mjere alternativne institucionalnom tretmanu - tzv. Tokijska pravila iz 1990. godine¹⁰,
9. Evropska pravila o društvenim sankcijama i mjerama za sprovođenje maloljetničkog krivičnog pravosuđa - tzv. Bečka pravila iz 1997. godine,
10. UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar broj 5 (2003) - Opšte mjere za implementaciju Konvencije o dječijim pravima, Opšti komentar broj 10 (2007) - Prava djeteta u maloljetničkom pravosuđu, Preporuke UN Komiteta za prava djeteta 2005. i Preporuke UN Komiteta za prava djeteta 2012.,
11. Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina,
12. Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom i Opcioni protokol uz Konvenciju,
13. Konvencija o građanskopravnim aspektima međunarodne otmice djece,
14. Konvencija o zabrani i trenutnim djelovanjima za ukidanje najgorih oblika dječjeg rada,
15. Konvencija o najnižoj dobi za zapošljavanje,
16. Sprovođenje maloljetničkog pravosuđa, Rezolucija ekonomskog i socijalnog savjeta Ujedinjenih nacija 1997/30,
17. Izmjenjena evropska socijalna povelja, Strazbur, 3. maj 1996.,
18. Evropska povelja o učešću mladih u životu na opštinskom i regionalnom nivou.

Uz njih, posebno su značajni dokumenti Savjeta Evrope, i to:

1. Strategija Savjeta Evrope za prava djeteta (2016-2021),
2. Preporuka br. R (87)20 Savjeta Evrope zemalja članicama o odgovoru društva na maloljetničko prestupništvo usvojena 1987. godine od strane Ministarskog komiteta,
3. Preporuka P (88) 6 o društvenom reagovanju na delinkventno ponašanje mladih koji potiču iz migrantskih porodica (1989),
4. Evropska pravila za sankcije i mjere zajednice CE P (92) 16 i
5. Preporuka br. (2003) 20 Savjeta Evrope zemljama članicama o novim načinima tretiranja maloljetničkog prestupništva i o ulozi maloljetničkog pravosuđa usvojena 2003. godine od strane Ministarskog komiteta¹¹.

⁹ *United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty – La Habana Rules*, 1990, usvojila je Generalna skupština UN, Rezolucijom broj 45/113, od 14. decembra 1990. godine.

¹⁰ *Standardna minimalna pravila UN za mjere alternativne institucionalnom tretmanu – Tokijska pravila* usvojena su rezolucijom Generalne skupštine, broj 45/110, od 14. decembra 1990. godine.

¹¹ Mitrović, Lj. (2009), Standardi UN i drugi međunarodni dokumenti u pozitivnom i "budućem" maloljetničkom kaznenom pravu Republike Srpske, *Kontrola kriminaliteta i evropski standardi: stanje u Srbiji*, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, str. 246.

2. KONVENCIJA UJEDINJENIH NACIJA O PRAVIMA DJETETA

Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima djeteta iz 1989. godine - *Convention on the Rights of the Children* (1989) – A/Rezol/44/25, 20. novembar 1989. - Konvenciju UN o pravima djeteta usvojila je Generalna skupština Ujedinjenih nacija 20. novembra 1989. godine, a stupila je na snagu 2. septembra 1990. godine.

Usvajanje UN Konvencije predstavlja rezultat dugog procesa koji je trajao više od pola vijeka, a UN Konvencija nakon njenog usvajanja postaje najvažniji međunarodni ugovor o pravima djeteta u svijetu. Danas, UN Konvencija predstavlja ugovor o ljudskim pravima sa najviše ratifikacija (u preko 200 država). Zakon o ratifikaciji Konvencije UN o pravima djeteta Skupština Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije donijela je 13. decembra 1990. godine, a UN Konvencija je objavljena u Službenom listu SFRJ, Međunarodni ugovori broj 15/90.

UN Konvencija je notifikacijom o sukcesiji postala pravno obavezujuća za Bosnu i Hercegovinu 1. septembra 1993. godine. Dakle, Bosna i Hercegovina je ratifikovala UN Konvenciju i ona je postala pravno obavezujuća, a potpisivanjem Dejtonskog sporazuma 1995. godine preuzela je obavezu poštovanja UN Konvencije na području Bosne i Hercegovine. UN Konvencija se nalazi u Aneksu I Ustava Bosne i Hercegovine i ima snagu ustavne odredbe. Na ovaj način međunarodno pravo direktno je postalo dio unutrašnjeg pravnog sistema Bosne i Hercegovine i direktno je nadređeno njemu, te se primjenjuje neposredno¹².

Šta je Konvencija UN o pravima djeteta? UN Konvencija predstavlja značajno dostignuće u pogledu razvoja i jačanja međunarodnog prava u oblasti prava djeteta. U ovom dokumentu su, na jednom mjestu, obuhvaćena sva ljudska prava koja se priznaju jednoj posebnoj grupi ljudi (djeci) što predstavlja novinu u međunarodnom pravu koje se stvara pod okriljem Ujedinjenih nacija. Zahvaljujući tome, UN Konvencija je postala najvažniji međunarodni ugovor o pravima djeteta, a svi drugi, brojni međunarodni ugovori o ljudskim pravima čije pojedine odredbe su posvećene pravima djeteta, subsidijarne su prirode. Jednom riječju, UN Konvencija, koju danas mnogi popularno nazivaju i dječijim ustavom, predstavlja najviši autoritet u oblasti međunarodnog prava djeteta (dijete je prema odredbi člana 1 UN Konvencije svako ljudsko biće koje nije navršilo 18 godina života, ako se, po nacionalnom zakonu koji se primjenjuje na dijete, punoljetstvo ne stiče ranije).

UN Konvencija predstavlja prvi sveobuhvatni dokument kojim se garantuju prava djeteta u svim segmentima života i jedan je od rijetkih instrumenata koji je skoro u potpunosti prihvaćen i na globalnom planu. Dakle, UN Konvencija iz 1989. godine jeste prvi i najvažniji sveobuhvatni međunarodni dokument, odnosno instrument kojim se garantuju prava djeteta u svim oblastima života i predstavlja pravno obavezujući dokument, odnosno međunarodni instrument koji je dostigao skoro

¹² Simović, M., Jovašević, D., Mitrović, Lj., Simović-Nišević, M. (2013) *Maloljetničko krivično pravo*, Pravni fakultet Univerziteta u Istočnom Sarajevu, Istočno Sarajevo, str. 47-63.

univerzalnu ratifikaciju, dok su ostala pravila i smjernice tzv. "meki" zakoni, zbog čega nisu direktno obavezujući dokumenti za međunarodne, nacionalne i lokalne zakonodavne organe, ali pretpostavljaju preporučeno postupanje i poželjno uređenje različitih aspekata dječijih prava. Prije donošenja i usvajanja UN Konvencije, standardi ljudskih prava koji su se postavljali deklaracijama i konvencijama bili su opšte prirode, a pri tome se smatralo da ovakvi dokumenti mogu odgovoriti i na sve specifične zahtjeve koji se tiču prava djeteta. Usvajanjem UN Konvencije, stvara se sveobuhvatan korpus prava djeteta, čime ova prava, po prvi put u historiji međunarodnog prava u oblasti ljudskih prava, dobijaju sveobuhvatnu i posebnu zaštitu.

UN Konvencija UN detaljno tretira politička, građanska, ekonomska, socijalna i kulturna prava iz perspektive djeteta. Naročita pažnja u ovom dokumentu posvećuje se pravima djece koja su došla u sukob sa zakonom, te se naglašava potreba postupanja prema njima kao prema ravnopravnim ljudskim bićima, što uključuje napuštanje rigidnog *parens patriae* odnosa koji ograničava njihove mogućnosti da izraze svoje mišljenje i učestvuju u svim aktivnostima koje se tiču njihovog života¹³. Stoga je svakako imperativ za sve države potpisnice da poštuju i obezbjeđuju utvrđena prava svakog djeteta koje se nalazi pod njihovom jurisdikcijom, bez diskriminacije po bilo kojem osnovu.

Potpisivanjem Dejtonskog sporazuma 1995. godine i ratifikacijom UN Konvencije, Bosna i Hercegovina, a samim tim i oba njena entiteta, preuzeli su obavezu poštovanja ovog izuzetno važnog međunarodnog dokumenta, a time i obavezu da: 1) u okviru vlastite jurisdikcije utvrde grupu zakona, pravila i odredbi koje se posebno primjenjuju na djecu i 2) obrazuju institucije i organe kojima su povjerene funkcije ostvarivanja i zaštite prava djeteta, a koje imaju za cilj da daju odgovore na različite potrebe djece, štiteći istovremeno njihova osnovna prava, zatim da daju odgovore na potrebe društva, te da obezbijede i provedu temeljnu i pravednu primjenu ovih pravila.

UN Konvencija je podijeljena na preambulu i tri dijela. Preambula podsjeća na osnovne principe Ujedinjenih nacija i posebne odredbe određenih, relevantnih instrumenata o ljudskim pravima. Ona potvrđuje da je djeci, usljed njihove osjetljivosti, potrebna posebna zaštita i briga, a u tome ističe primarnu ulogu porodice. U preambuli se reafirmišu neophodnost pravne i druge zaštite djeteta, prije i poslije rođenja, važnost poštovanja kulturnih vrijednosti zajednice iz koje dijete potiče i vitalna uloga međunarodne saradnje u zaštiti prava djeteta. Država potpisnica mora učiniti sve što je u njenoj moći da primijeni prava sadržana u UN Konvenciji.

Prvi dio UN Konvencije sadrži katalog prava koja se priznaju djetetu, ali i nekoliko odredbi kojima se državama potpisnicama nalaže preduzimanje

¹³ Simović, M., Jovašević, D., Mitrović, Lj., Simović-Nišević, M. (2010) *Komentar Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku*, Međunarodno udruženje naučnih radnika – AIS – Banja Luka, str. 19-21.

potrebnih mjera za ostvarivanje prava iz UN Konvencije i poštovanje najviših standarda u ovoj oblasti, kako na međunarodnom, tako i na nacionalnom nivou.

Kada su prava djeteta sadržana u UN Konvenciji u pitanju, treba istaći da je Komitet Ujedinjenih nacija za prava djeteta (koji predstavlja nadzorni organ UN Konvencije)¹⁴ usvojio posebnu klasifikaciju prava djeteta pomoću koje bi se državama potpisnicama olakšalo izvještavanje o sprovođenju preuzetih obaveza iz UN Konvencije. Naime, UN Komitet za prava djeteta najprije izdvaja pitanje definicije djeteta (dijete jeste svako ljudsko biće do 18 godina starosti – član 1), a zatim daje paletu osnovnih ili temeljnih principa (sva prava koja su sadržana u UN Konvenciji zasnivaju se na četiri osnovna principa: pravo djeteta na život, rast i razvoj; pravo djeteta na zaštitu od diskriminacije; pravo djeteta na izražavanje mišljenja i učešće u postupku koji ga se tiče i pravo djeteta na najbolji interes) koju čine:

1) pravo djeteta na nediskriminaciju, odnosno odsustvo diskriminacije ili pravo djeteta na zaštitu od bilo kog oblika diskriminacije podrazumijeva da prava sadržana u Konvenciji pripadaju svakom djetetu, bez diskriminacije po bilo kom osnovu (rasi, polu, boji kože, jeziku, vjeroispovjesti, imovinskom stanju, nacionalnom, etničkom ili socijalnom porijeklu, itd. - član 2 UN Konvencije)¹⁵. Svi subjekti zaštite imaju

¹⁴ S ciljem praćenja, odnosno provjere izvršavanja obaveza koje su države članice preuzele potpisivanjem UN Konvencije, UN Konvencijom i drugim međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima uspostavljen je poseban mehanizam nadzora u primjeni UN Konvencije - Komitet UN za prava djeteta. UN Komitet se sastoji od 18 nezavisnih stručnjaka i eksperata koje biraju države članice, pri tom vodeći računa o podjednakoj geografskoj zastupljenosti, ali i zastupljenosti svih važnijih pravnih sistema. Zadatak UN Komiteta odnosi se na razmatranje postignutog napretka u primjeni UN Konvencije i izvršavanja obaveza koje su države članice ponaosob preuzele prihvatanjem UN Konvencije (s posebnom pažnjom ovaj organ Ujedinjenih nacija prati usklađenost zakonodavstva konkretne države članice u oblasti zaštite prava djeteta sa zahtjevima UN Konvencije, kao i stanje u praksi u ostvarivanju i zaštiti prava djeteta). Prema članu 44 UN Konvencije, države članice imaju obavezu da UN Komitetu dostavljaju svoje izvještaje o implementaciji odredaba Konvencije, odnosno podnose izvještaje o mjerama koje su usvojile, a koje doprinose ostvarivanju prava djeteta koja su UN Konvencijom priznata, kao i o napretku postignutom u ostvarivanju tih prava. Svoj prvi izvještaj države članice dostavljaju UN Komitetu u roku od dvije godine nakon stupanja UN Konvencije na pravnu snagu u njihovim pravnim sistemima, a nakon toga svakih pet godina. Izvještaji su javni, a UN Komitet može da traži od države članice čijim radom nije zadovoljan dodatne informacije. S druge strane, UN Komitet izvještaj o svom radu (kao i o izvještajima država članica) podnosi Ekonomskom i socijalnom savjetu Ujedinjenih nacija, svake druge godine. Sastancima UN Komiteta mogu da prisustvuju i predstavnici UNICEF-a, kao i drugih specijalizovanih agencija Ujedinjenih nacija. U svom dosadašnjem radu, UN Komitet je usvojio više opštih komentara koji bez obzira na to što nisu pravno obavezujući, za državu članicu Ujedinjenih nacija i sve njene institucije, te za djecu i njihove roditelje u svim ovim državama, predstavljaju dodatni "vodič" za bolje razumijevanje UN Konvencije i njeno kvalitetnije provođenje u svakodnevnoj praksi. Ono što svakako treba istaći jeste i činjenica da UN Komitet za prava djeteta, u svakom konkretnom slučaju (za svaku državu članicu) vrši provjeru da li su i u kojoj mjeri postignuti napreci u primjeni UN Konvencije u određenoj državi članici na način da periodično (u rokovima koji su predviđeni UN Konvencijom) razmatra izvještaje država članica o stanju prava djeteta. Pored ovih izvještaja država članica, UN Komitet ima mogućnost i da pozove specijalizovane agencije i nevladine organizacije radi "kompletiranja" slike o stanju prava djeteta u određenoj državi članici. Na osnovu njihove analize UN Komitet usvaja zaključna razmatranja i daje odgovarajuće preporuke za konkretnu državu članicu.

¹⁵ Simović, M., Jovašević, D., Mitrović, Lj., Simović-Nišević, M. (2013) *Maloljetničko krivično pravo*, Pravni fakultet Univerziteta u Istočnom Sarajevu, Istočno Sarajevo, str. 47-63.

obavezu da obezbijede zaštitu djeteta od svih oblika diskriminacije, ili bilo koje kazne zasnovane na statusu, aktivnostima, izraženom mišljenju roditelja, zakonitih staralaca ili članova porodice djeteta. S obzirom da je ovo jedno od osnovnih prava djeteta i pretpostavka za ostvarivanje svih drugih prava, UN Konvencija ga uspostavlja i kao jedan od četiri osnovna principa;

2) pravo na uvažavanje najboljeg interesa djeteta – najbolji interesi djeteta u svim aktivnostima svih organa i organizacija koje se bave djecom jesu od prvenstvenog značaja (član 3). Najbolji interes djeteta predstavlja standard koji nije unaprijed određen i definisan, već zahtijeva individualni pristup, te procjenu i utvrđivanje najboljeg interesa svakog djeteta pojedinačno u konkretnim situacijama. Princip najbolji interes djeteta jeste i pravo djeteta i uslov za ostvarivanje svakog prava garantovanog Konvencijom i zahtijeva da u svim aktivnostima koje se tiču djece, bez obzira da li ih preduzimaju javne ili privatne institucije, sudovi, administrativni organi ili zakonodavna tijela, najbolji interes djeteta mora da bude na prvom mjestu. Primjetno je da se nadležne službe i institucije najčešće samo deklarativno pozivaju na ovaj princip, a da pri tom ne obrazlažu na osnovu kojih činjenica i okolnosti je procijenjeno šta je i zašto najbolje za dijete;

3) pravo djeteta na život, opstanak i razvoj – jedno od osnovnih prava prema kojem svako dijete samim rođenjem ima pravo na život, opstanak i razvoj bez obzira na životnu situaciju u kojoj se nalaze roditelji, a država ima obavezu da obezbijedi opstanak i razvoj djeteta (član 6). Ovo pravo je i pretpostavka za ostvarivanje svih drugih prava, odnosno ono je pretpostavka za dostojan razvoj ličnosti svakog djeteta. Svakako, rast i razvoj djeteta treba posmatrati u najširem smislu, kao potpun i sveobuhvatan koncept koji podrazumijeva pravo djeteta na život, tj. pravo djeteta na fizički, moralni, socijalni i psihološki razvoj, a mjere za ostvarivanje ovog prava treba da budu usmjerene na postizanje maksimalnog razvoja, punih kapaciteta, te optimalnog razvoja za svu djecu;

4) pravo na participaciju, odnosno učešće djeteta ili jednostavnije rečeno poštovanje stavova djeteta (član 12). Pravo djeteta na slobodno izražavanje mišljenja o svim pitanjima koja ga se tiču, kao jedan od principa UN Konvencije ne ostavlja prostor za procjenu državi da li će, već nalaže jasnu zakonsku obavezu, da prizna pravo djeteta na izražavanje mišljenja i preduzme sve odgovarajuće mjere da obezbijedi njegovu punu primjenu u svakom postupku koji se odnosi na dijete¹⁶. Samo priznanje prava djeteta, bez obezbjeđenja mehanizama za njegovu primjenu u praksi stvara probleme po različitim osnovama, što dovodi u pitanje ne samo pravo djeteta na izražavanje mišljenja već i njegov najbolji interes. Pitanja o kojima djeca mogu izraziti svoje mišljenje odnose se na sva prava iz UN Konvencije, jer su sva prava podjednako važna za njihov život i odrastanje. Pri tome, izražavanje mišljenja djeteta mora biti slobodno, bez pritiska, bez manipulacija od bilo koga i mora biti obezbijeđeno za svu djecu, i za djecu sa poteškoćama u razvoju, djecu bez roditeljskog staranja, siromašnu djecu, djecu migranata i azilanata, djecu u sukobu

¹⁶ Simović, M., Jovašević, D., Mitrović, Lj., Simović-Nišević, M. (2013) *Maloljetničko krivično pravo*, Pravni fakultet Univerziteta u Istočnom Sarajevu, Istočno Sarajevo, str. 47-63.

sa zakonom itd. i to u svim postupcima koji se na njih odnose. Naravno, izražavanje mišljenja djeteta jeste njegovo pravo i njegov izbor, ali ne i obaveza. To znači da dijete ima pravo odlučivanja da li će se koristiti ovim svojim pravom u postupcima pred državnim organima, odnosno ustanovama. Osnovni uslov u primjeni ovog principa jeste da dijete dobije sve potrebne informacije o postupku koji se vodi i njegovom učešću, na način prilagođen njegovom uzrastu i psihofizičkoj sposobnosti. Potrebno je da se sa sigurnošću utvrdi da je dijete shvatilo koji i kakav postupak se vodi, kakva je njegova uloga u tom postupku, kako njegovo mišljenje može uticati na ishod postupka i slično.

Dakle, ova četiri prava su pretpostavka za ostvarivanje svih drugih prava u UN Konvenciji i predstavljaju prethodno pitanje u ostvarivanju ostalih prava djeteta. Nakon ovih, izdvajaju se građanska i politička prava, i to: pravo djeteta na identitet uključujući državljanstvo, ime i porodične odnose, odnosno veze - pravo djeteta da zna ko su mu roditelji, pravo djeteta da živi sa svojim roditeljima i pravo djeteta na njihovo staranje (čl. 7 - 8); pravo slobodnog izražavanja svog mišljenja i pristup djeteta informacijama (član 13); sloboda misli, savjesti i vjeroispovjesti (član 14); sloboda mirnog udruživanja i sloboda mirnog okupljanja (član 15); pravo na privatnost (član 16) i pravo na zabranu mučenja ili drugih okrutnih, nečovječnih ili ponižavajućih postupaka ili kazni (član 37). Porodična sredina i alternativna briga o djetetu predstavljaju izdvojenu sferu u kojoj su svakako prava vezana za porodični život i održavanje odnosa sa roditeljima i staraocima (čl. 9 – 10 i član 18). Posebno su definisana prava djeteta koje je lišeno porodične sredine. Prava djeteta vezana za alternativni smještaj (član 20), naročito usvojenje (član 21), priznata su posebnim odredbama. Sastavni dio ove kategorije su i pravo djeteta na zaštitu od nezakonitog prebacivanja preko granice, zadržavanja u inostranstvu i roditeljske otmice (član 11) i pravo djeteta na zaštitu od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja od strane njegovih roditelja ili nekog drugog ko se o njemu stara (član 19). Zasebnu grupu čine pravo na najbolju moguću zdravstvenu i socijalnu zaštitu (pravo djeteta na najviši nivo zdravstvene i medicinske zaštite i na rehabilitaciju), čistu vodu za piće, zdravu hranu i čisto i bezbjedno okruženje (čl. 24 – 26), pravo djeteta na životni standard primjeren fizičkom, mentalnom, duhovnom, moralnom i društvenom razvoju djeteta (član 27), te pravo na kvalitetno obrazovanje, slobodno vrijeme, rekreaciju i kulturne aktivnosti (čl. 28 - 31). U posebnu grupu prava UN Komitet svrstava prava djeteta koje se nalazi u posebnim situacijama gdje spadaju prava djeteta izbjeglice (član 22); prava djeteta u oružanom sukobu (član 38); pravo na zaštitu od seksualne, ekonomske i svake druge eksploatacije (čl. 32 - 36); pravo na poseban postupak u okviru sistema maloljetničkog pravosuđa (član 40); pravo djeteta pripadnika manjinske grupe ili domorodačkog naroda (član 30) i na kraju, pravo djeteta žrtve nekih od okolnosti koje su doprinijele njegovom statusu djeteta u posebnoj situaciji, na fizički i psihološki oporavak i društvenu reintegraciju djeteta (član 39)¹⁷.

¹⁷ Mitrović, Lj. (2014) Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima djeteta i njen značaj po maloljetničko krivično pravo Republike Srpske, *Godišnjak Fakulteta pravnih nauka Panevropskog univerziteta APEIRON u Banjoj Luci*, broj 4, str. 5-17.

Drugi dio UN Konvencije sadrži odredbe kojima se dalje razrađuju obaveze država potpisnica i uređuju osnivanje i rad posebnog nadzornog tijela – UN Komiteta za prava djeteta¹⁸.

Odredbe iz trećeg dijela UN Konvencije regulišu pitanja potpisivanja, ratifikacije, pristupanja, stupanja na snagu, stavljanja rezervi, izmjena, otkazivanja i deponovanja ovog ugovora.

Djetetu koje je u stanju da oblikuje svoje vlastite stavove, garantuje se pravo da takve stavove slobodno izražava po svim pitanjima koja se djeteta tiču, a stavovima će se pridavati odgovarajuća važnost u skladu sa uzrastom i zrelošću djeteta. Dijete će posebno dobiti priliku da bude saslušano u bilo kakvom sudskom ili upravnom postupku koji se djeteta tiče (član 12 UN Konvencije).

Posebno značajne sa stanovišta maloljetničkog krivičnog prava jesu odredbe UN Konvencije koje se odnose na maloljetničko pravosuđe¹⁹, a koje nalazimo u odredbama čl. 37, 39 i 40 UN Konvencije. Tako je u odredbi člana 37 (a) UN Konvencije propisano da će strane, odnosno države potpisnice UN Konvencije obezbijediti: da nijedno dijete ne bude podvrgnuto mučenju ili drugim vidovima okrutnog, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja; zabranu primjenu smrtne kazne ili doživotne robije bez mogućnosti oslobođanja; da nijedno dijete ne bude nezakonito ili proizvoljno pritvoreno, odnosno lišeno slobode; da se hapšenje, zadržavanje u pritvoru i zatvaranje djeteta obavlja u skladu sa zakonom i da se primjenjuje samo kao posljednja moguća mjera, odnosno sredstvo, i to u najkraćem mogućem, odnosno primjerenom trajanju (član 37 (b) UN Konvencije); da će se sa svakim djetetom kojem je oduzeta sloboda kretanja postupati humano, uz poštovanje rođenjem stečenog dostojanstva svakog ljudskog bića i na način kojim se uvažavaju potrebe lica njegovog uzrasta; da će svako dijete kojem je oduzeta sloboda biti držano odvojeno od odraslih²⁰, izuzev ako je odlučeno suprotno radi djetetove dobrobiti i njegovih interesa, te da će slobode lišeno dijete imati pravo da održava kontakt sa svojom porodicom putem prepiske i posjeta, osim u izuzetnim okolnostima; da će svako dijete lišeno slobode imati pravo da mu odmah bude omogućen pristup pravnoj i drugoj odgovarajućoj pomoći, kao i pravo da dijete pobija zakonitost lišavanja slobode pred sudom ili drugim nadležnim, nezavisnim i

¹⁸ Mitrović, Lj. – Grbić-Pavlović, N. (2016) Komitet Ujedinjenih nacija za prava djeteta i njegova uloga u modeliranju i ostvarenju prava djece u Bosni i Hercegovini, Zbornik radova sa LVI Redovnog godišnjeg međunarodnog savetovanja Srpskog udruženja za krivičnopravnu teoriju i praksu iz Beograda pod nazivom: *Evropske integracije I kazneo zakonodavstvo (Poglavlje 23 – norma, praksa i mere harmonizacije)*, Zlatibor.

¹⁹ Jovašević, D. – Mitrović, Lj. – Ikanović, V. (2017) *Krivično pravo – opšti dio*, Panevropski Univerzitet APEIRON, Banja Luka; Jovašević, D. – Mitrović, Lj. – Ikanović, V. (2018) *Komentar Krivičnog zakonika Republike Srpske*, JU Službeni glasnik Republike Srpske, Banja Luka.

²⁰ Princip odvajanja maloljetnika od punoljetnih zatvorenika uveden je međunarodnim dokumentom koji nosi naziv Minimalna standardna pravila za postupanje sa zatvoreniciima iz 1957. godine. Odvajanje maloljetnih lica lišenih slobode od punoljetnih lica propisano je i članom 37 (c) tačka 2 UN Konvencije; pravilima 13.4; 26.3 i 26.4 Pekinških pravila i pravilom 29 Havanskih pravila.

nepristrasnim organima, odnosno pravo da se žali na odluku o pritvoru, kao i pravo na brzu odluku u svakom takvom postupku²¹.

Odredba člana 39 UN Konvencije naglašava značaj rehabilitacije i društvene reintegracije djeteta, te obavezuje države potpisnice da podstiču fizički i psihološki oporavak djeteta, te čuvaju zdravlje, samopoštovanje i dostojanstvo djeteta tokom svih napora usmjerenih na rehabilitaciju i reintegraciju²².

Odredba člana 40 UN Konvencije štiti prava djeteta na propisanu zakonsku proceduru tokom cijelog sudskog postupka. U ostvarenju ovog cilja, države potpisnice imaju obavezu da kod djece podstiču osjećaj dostojanstva, zatim osjećaj da su vrijedna, vodeći računa o njihovom uzrastu i njihovoj uspješnoj reintegraciji.

S druge strane, prava koja treba poštovati u svim fazama krivičnog postupka jer su ključni elementi za pošteno i pravično suđenje djetetu, ugrađena su u odredbe člana 40 UN Konvencije, zatim Pekinška pravila (vidi pravilo 7), te druge međunarodne dokumente, a odnose se na: pravo da se djetetu jasno kaže zbog čega se optužuje; pravo da se na izjašnjava (da se brani ćutanjem); pravo da se smatra nevinim (pretpostavka nevinosti); pravo da mu se priznanje ne iznuđuje silom; pravo na pravnu pomoć u pripremi za sudski postupak; pravo na prisustvo roditelja ili staraoca; pravo na djelotvoran pravni lijek; pravo na provođenje postupka "bez odgađanja" i pravo na unakrsno ispitivanje svjedoka druge strane i dovođenje i saslušavanje vlastitih svjedoka pod jednakim uslovima²³.

O optužbi protiv maloljetnika mora se odlučivati bez odlaganja, od strane jednog ovlašćenog, nezavisnog i nepristrasnog sudskog organa ili vlasti, na poštenoj raspravi u skladu sa zakonom, u prisustvu zakonske ili druge odgovarajuće pomoći, s tim da će se, osim ako se bude smatralo da to nije u najboljem interesu djeteta, posebno uzeti u obzir njegova starost ili situacija, kao i situacija njegovih roditelja, odnosno zakonskih staralaca; da će se ispitati svjedoci protiv njega i da će se obezbijediti i učešće i ispitivanje svjedoka u njegovu korist, pod jednakim uslovima (član 40 (2) b (III) (IV) UN Konvencije)²⁴.

Isto tako, UN Konvencija, u članu 40 (3) obavezuje države potpisnice na donošenje zakona i uspostavu procedura i institucija koje će postupati u slučajevima djece koja dođu u sukob sa zakonom, zatim ih obavezuje da uspostave programe odstupanja od sudskog postupka (tzv. diverzione postupke), te alternative institucionalnom tretmanu maloljetnika s ciljem njihove zaštite i dobrobiti²⁵.

²¹ Mitrović, Lj. (2014) Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima djeteta i njen značaj po maloljetničko krivično pravo Republike Srpske, *Godišnjak Fakulteta pravnih nauka Panevropskog univerziteta APEIRON u Banjoj Luci*, broj 4, str. 5-17.

²² Ibidem, str. 5-17.

²³ Opšti komentar broj 10 Komiteta za prava djeteta – Prava djeteta u maloljetničkom pravosuđu od 25. aprila 2007. godine.

²⁴ Mitrović, Lj. (2014) Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima djeteta i njen značaj po maloljetničko krivično pravo Republike Srpske, *Godišnjak Fakulteta pravnih nauka Panevropskog univerziteta APEIRON u Banjoj Luci*, broj 4, str. 5-17.

²⁵ Ibidem, str. 5-17.

3. ULOGA OMBUDSMANA/ZAŠTITNIKA GRAĐANA U PROMOCIJI I ZAŠTITI PRAVA DJETETA

Institucija Ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Institucija) predstavlja nezavisnu instituciju koja je uspostavljena sa zadatkom da promoviše dobru upravu i vladavinu prava, odnosno da štiti katalog ljudskih prava i osnovnih sloboda. Prema Aneksu IV Dejtonskog mirovnog sporazuma, Bosna i Hercegovina i oba njena entiteta od kojih je sastavljena, Republika Srpska i Federacija Bosne i Hercegovine, garanti su ostvarivanja ljudskih prava utvrđenih Ustavom Bosne i Hercegovine i Evropskom konvencijom o ljudskim pravima i osnovnim slobodama. Institucija nadgleda aktivnosti organa Bosne i Hercegovine, njenih entiteta i Brčko distrikta Bosne i Hercegovine²⁶.

Institucija funkcioniše na osnovu Ustava Bosne i Hercegovine i Zakona o ombudsmenu za ljudska prava Bosne i Hercegovine²⁷ kojima su zagarantovani nezavisnost Institucije i njena organizacija, kao posebne institucije za promociju i zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Zakonom o ombudsmenu za ljudska prava Bosne i Hercegovine definisana su ovlaštenja i nadležnosti, sastav, imenovanje i ostavke, imuniteti i nespojivosti, kao i pravila postupanja ombudsmana Bosne i Hercegovine (postupak istrage, obaveza saradnje sa Institucijom, preporuke, obavještavanje i komunikacija, zaposleni, oprema i finansiranje i izvještaji). Uz zaštitu i promociju ljudskih prava i sloboda, Institucija ima i posebna ovlaštenja propisana Zakonom o zabrani diskriminacije Bosne i Hercegovine (u kome je predviđeno da je Institucija centralni organ za provođenje tog zakona, te da ona može postupati prema svim fizičkim i pravnim licima), zakonima o slobodi pristupa informacijama i zakonima o vladinim, ministarskim i drugim imenovanjima²⁸.

S ciljem zaštite prava i sloboda fizičkih i pravnih lica, ombudsmeni Bosne i Hercegovine imaju obavezu da postupaju po pojedinačnim i grupnim žalbama građana, odnosno pravnih lica, provode istražne postupke o povredama ljudskih prava i sloboda, izdaju preporuke odgovornim organima za otklanjanje kršenja ljudskih prava i sloboda, preduzimaju mjere na realizaciji izdatih preporuka i otklanjanju kršenja prava i sloboda, obavještavaju fizička i pravna lica o njihovim pravima i obavezama, upoznaju fizička i pravna lica o mogućnostima sudske i drugih

²⁶ Mitrović, Lj. (2019) Pritvor i druga ograničenja slobode radi obezbjeđenja prisustva okrivljenog u kaznenim postupcima i slobode i prava lica lišenih – ograničenih slobode kretanja i komuniciranja (iskustva Bosne i Hercegovine); Regionalna konferencija: *Pritvor i druge mere obezbeđenja prisustva okrivljenog u krivičnom postupku (međunarodni pravni standardi, regionalna zakonodavstva i primena)*, Beograd, str. 183-200.

²⁷ Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, br. 32/2000, 19/2002, 35/2004 i 32/2006.

²⁸ Mitrović, Lj. – Kuprešanin, J. (2018) "Justice for Children in Justice System of Bosnia and Herzegovina - Reflection on European Law in Area of Human Rights", 2. Međunarodna naučna konferencija pod nazivom: *pravo EU u kontekstu – prilagodavanje članstvu i izazovi proširenja (ECLIC)*, Pravni fakultet Osijek, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, str. 169-184.

oblika zaštite, monitoriraju u sudskim i upravnim postupcima, stranama u postupku predlažu pokretanje postupka medijacije i dr.²⁹

Institucija početkom svake kalendarske godine dostavlja Predsjedništvu Bosne i Hercegovine, Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine, Narodnoj skupštini Republike Srpske i Parlamentu Federacije Bosne i Hercegovine godišnji izvještaj o rezultatima aktivnosti Institucije. Institucija je akreditovana u statusu "A" pred Globalnom alijansom nacionalnih institucija za ljudska prava (GANHRI), što podrazumijeva njenu nezavisnost i funkcionisanje u skladu sa Pariškim principima, te ombudsmanima daje mogućnost glasanja u okviru Komiteta Savjeta Evrope za sprečavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja.

Institucija je organizovana prema teritorijalnom i funkcionalnom principu. Prema funkcionalnom principu, Institucija je organizovana u osam odjela, i to po oblastima ljudskih prava (Odjel za praćenje ostvarivanja prava djece; Odjel za praćenje ostvarivanja prava lica sa invaliditetom; Odjel za praćenje ostvarivanja prava nacionalnih, vjerskih i drugih manjina; Odjel za praćenje ostvarivanja ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava; Odjel za praćenje ostvarivanja političkih i građanskih prava; Odjel za eliminaciju svih oblika diskriminacije; Odjel za praćenje ostvarivanja prava lica lišenih slobode i Odjel za praćenje ostvarivanja prava u oblasti pravosuđa i uprave).

U 2018. godini izmijenjen je Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Institucije ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine, te je dotadašnji Odjel za praćenje prava djece preimenovan u Odjel za praćenje ostvarivanja prava djece, čime su ovom Odjelu značajno proširena ovlaštenja. S tim u vezi, nadležnost ovog Odjela (slično je i sa ostalim) jeste promocija dobre uprave i vladavina prava, te zaštita prava i sloboda fizičkih i pravnih lica, odnosno afirmacija prava i sloboda djece, te razmatranje žalbi i pokretanje istražnih postupaka u svim predmetima koji se odnose na eventualne povrede prava i sloboda djece.

Isto tako, Odjel za praćenje ostvarivanja prava djece prima, registruje i postupa po pojedinačnim i grupnim žalbama, odnosno *ex officio* pokreće istražne postupke u svim onim slučajevima kada postoji osnov sumnje ili nagovještaj da je došlo do kršenja, odnosno ugrožavanja, kao i određenih problema u ostvarivanju prava djece proisteklih iz međunarodnih i domaćih pravnih propisa. Uz navedeno, Odjel za praćenje ostvarivanja prava djeteta: kontinuirano prati stanje osnovnih i svih ostalih prava i sloboda djeteta i dosljedno se bori za njihovo potpuno ostvarenje, s posebnim akcentom na djecu koja potiču iz porodica koje su socijalno ugrožene; u okviru svojih nadležnosti i ovlaštenja preduzima mjere i aktivnosti kojima ispituje opravdane prigovore koji se odnose na postupke eventualnog kršenja prava i sloboda djeteta; ukazuje na pozitivne propise kojima je uređen položaj i status, odnosno prava i obaveze djeteta, kao i način postupanja zaposlenih u nadležnim institucijama i službama u kojima borave djeca, te se zalaže za dosljednu primjenu istih; vrši analizu

²⁹ Mitrović, Lj. (2017) "Postupanje ombudsmena za ljudska prava bosne i hercegovine u predmetima diskriminacije", *EU and Comparative Law Issues and Challenges; Jean Monnet International Scientific Conference "Procedural aspects of EU law"*; Pravni fakultet u Osijeku; str. 165-179.

i ukazuje na ključne uzroke nefunkcionisanja nadležnih organa vlasti koji se bave pitanjima vezanim za djecu, te nastoji da se uklone sve prepreke za dosljednu primjenu međunarodnih konvencija ratifikovanih od strane Bosne i Hercegovine, a posebno Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima djeteta³⁰.

Statistički podaci prezentovani u Godišnjem izvještaju Institucije za 2018. godinu pokazuju da je u toku 2018. godine u ovom Odjelu zaprimljeno 216 žalbi što predstavlja neznatno povećanje u odnosu na prethodnu godinu (u sarajevskoj kancelariji zaprimljeno je 105 žalbi, banjalučkoj 90, brčanskoj osam, mostarskoj osam i pet žalbi u livanjskoj kancelariji). Izdato je 20 preporuka. Nadalje, iz analize dostavljenih žalbi sasvim je jasno da se najveći broj žalbi odnosio na postupanje organa starateljstva u konfliktnim razvodima, problem vršnjačkog nasilja, te zaštitu prava djeteta u upravnim i sudskim postupcima. Neophodno je važna i svakako izuzetno potrebna kontinuirana obuka o ljudskim pravima za sve donosioce odluka u ustanovama, ali i sve službenike koji neposredno postupaju prema djeci, naročito u pogledu zabrane tjelesnog kažnjavanja djeteta i drugih oblika njihovog zlostavljanja i kažnjavanja.

3.1. Nasilje nad djetetom

Pod nasiljem se podrazumijeva svako fizičko ili psihičko nasilno ponašanje usmjereno prema djetetu, posredno ili neposredno, od strane pojedinaca ili institucija, kojim se ugrožava ili sprečava normalan razvoj djeteta, integritet ličnosti djeteta ili zadovoljenje dječijih potreba. U 2018. godini, kao i ranijih godina, u Instituciji su registrovani slučajevi nasilja nad djecom, kako onog vršnjačkog nasilja, tako i slučajevi u kojima su djeca žrtve nasilja u porodici³¹.

Na početku, treba naglasiti da svako dijete ima pravo na odrastanje u sredini koja će mu obezbijediti poštovanje i podršku, u potpunosti isključujući bilo koji oblik nasilja, jer samo takva sredina podstiče potpuni razvoj ličnosti djeteta i stvara od njih odgovorne građane i prema sebi i prema drugima.

Ratifikacijom međunarodnih standarda u oblasti zaštite prava djece, zatim usvajanjem zakonskih i podzakonskih propisa, te potpisivanjem protokola o postupanju u slučajevima nasilja nad djecom, država je preuzela obavezu zaštite djece od svakog oblika psihičkog ili fizičkog nasilja. U situacijama u kojima izostane pravovremena reakcija porodice, kao primarne jedinice ključne za pravilan razvoj i zaštitu djetetove ličnosti, neophodna je intervencija države, odnosno institucija i organa u čijem je djelokrugu i pitanje zaštite prava djece. Ključnu ulogu u pružanju pomoći djetetu žrtvi, odnosno potencijalnoj žrtvi nasilja, imaju obrazovne institucije, organi starateljstva, porodična savjetovališta, te policijski i tužilački organi.

³⁰ Godišnji izvještaj o rezultatima aktivnosti Institucije ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine za 2018. godinu.

³¹ Ibidem.

U pogledu primjene odredbe člana 19 UN Konvencije, odnosno obaveze države na preduzimanje mjera zaštite djeteta od svakog oblika tjelesnog ili duševnog nasilja, sasvim je jasno da u Bosni i Hercegovini, na svim nivoima vlasti treba uvesti jasnu i eksplicitnu zabranu fizičkog kažnjavanja djece u svim sredinama i okruženjima u kojima se djeca mogu naći³². U cilju realizacije preporuka koje se odnose na izričitu zabranu tjelesnog kažnjavanja djece, a koje su upućene Bosni i Hercegovini od

³² Primjer: Ombudsmeni su *ex officio* otvorili predmet zbog spornog snimka fizičkog kažnjavanja djeteta u predškolskoj ustanovi od strane vaspitačice koji se našao na brojnim portalima i društvenim mrežama u Bosni i Hercegovini. I ovaj slučaj ukazuje na senzacionalistički pristup medija u situacijama kada izvještavaju o kršenju prava djeteta. Putem saopštenja za javnost, ombudsmeni su izrazili zabrinutost, s obzirom na to da se mora uvesti jasna i eksplicitna zabrana fizičkog kažnjavanja djece u svim sredinama i okruženjima u Bosni i Hercegovini. Jasno je, na osnovu međunarodnih standarda u zaštiti ljudskih prava djece sadržanih u UN Konvenciji i pratećim protokolima, te drugim konvencijama Savjeta Evrope, nastala i obaveza Bosne i Hercegovine na usklađivanju pravnog okvira, ali i obaveza praćenja i izvještavanja o usklađivanju i primjeni propisa u Bosni i Hercegovini. U okviru ovih standarda, izuzetno je važno i pitanje profesionalnih standarda za sve profesionalce koji rade za djecu i sa djecom, kao i sistema praćenja profesionalnog postupanja sa djecom žrtvama nasilja. Postupak istraživanja je u toku.

Primjer: Ombudsmeni su zaprimili žalbu prema kojoj su djeca u jednoj porodici sa područja opštine ... u potpunosti vaspitno zapuštena i zanemarena. Ombudsmeni su odmah pozvali nadležni Centar za socijalni rad da se povodom iznesenih navoda izjasni, te da svoje navode potkrijepi odgovarajućom dokumentacijom (dokazima). Istovremeno su ukazali Centru da su spremni pomoći i razmotriti svaku mogućnost da se konkretan slučaj riješi u interesu djece (posredstvom nadležnih organa – opštine i resornog ministarstva ili drugih vladinih/nevladinih domaćih i međunarodnih organizacija). Predmet je u fazi praćenja.

Primjer: Ombudsmeni su zaprimili žalbu jedne srednje škole sa područja Grada Škola se u svom obraćanju pozvala na Protokol o postupanju u slučaju nasilja koje uključuje djecu. Ombudsmeni su tokom postupka istraživanja pohvalili ovu školu s obzirom na to da su odgovorni u ovoj školi ne samo postupili zakonito, već u potpunosti odgovorno, profesionalno, savjesno, cijeneći prvenstveno najbolji interes djeteta. Naime, navedena školska ustanova prijavila je slučaj saznanja nasilja u porodici nadležnim organima: Centru za socijalni rad ..., MUP i ombudsmenima. Škola u žalbi navodi da je pedagog škole obavio razgovor sa učenicom trećeg razreda i da je dijete izjavilo da je svjedočilo svađi između roditelja kada je otac majku fizički napao. Uprava škole preduzela je sve neophodne mjere iz njihove nadležnosti, uključujući i razgovor sa majkom, a pružena joj je i savjetodavna pomoć. U toku provođenja istražnog postupka, nadležni organi (Ministarstvo unutrašnjih poslova i Centar za socijalni rad) su pozvani da ombudsmenima dostave informacije o preduzetim radnjama povodom prijavljenog nasilja. Škola je obavjestila ombudsmene da je dijete bilo pod stalnim nadzorom i praćenjem školskog pedagoga i da je utvrđeno da se cjelokupna situacija među supružnicima poboljšala. Sa roditeljima je obavljen razgovor, tokom kojeg su ombudsmenima saopštili da posjećuju bračno savjetovalište i nastoje pronaći što primjerenije rješenje cjelokupne situacije.

Primjer: Majka, državljanka Bosne i Hercegovine, obratila se žalbom zahtijevajući pomoć, jer je njeno dijete koje pohađa srednju školu u ..., doživjelo seksualno uznemiravanje od strane zaposlenog lica u školi ističući da dijete ima cerebralnu paralizu i da je korisnik internata u istoj školi. Ombudsmeni su odmah zatražili od ... da se uključi u kompletan slučaj i ombudsmenima dostavi sve relevantne podatke i činjenice o konkretnom slučaju. Predmet je u fazi praćenja.

Primjer: Ombudsmenima se obratila majka maloljetnog dječaka žaleći se na neadekvatno postupanje JU Osnovna škola ... u slučaju vršnjačkog nasilja nad njenim djetetom koje je žrtva kako verbalnog, tako i fizičkog i psihičkog nasilja. O navedenom su upoznati direktor i pedagog škole, te nadležne službe socijalne zaštite i policijski organi. Uzimajući u obzir specifičnost žalbenih navoda, iniciran je konsultativni sastanak kojem su prisustvovali majka maloljetnog dječaka, predstavnici Institucije, direktor i pedagog škole, te predstavnice Službe socijalne zaštite opštine Na sastanku, predstavnici Institucije upoznali su nadležne o obavezi preduzimanja neophodnih mjera u slučajevima vršnjačkog nasilja, sankcionisanju učinilaca, kao i mogućim mjerama prevencije. Nakon sastanka, a prema navodima majke, vršnjačko nasilje nad njenim maloljetnim djetetom je zaustavljeno, te je predmet pred Institucijom zatvoren.

strane UN Komiteta, pored već preduzetih koraka nadležnih organa vlasti u cilju definisanja zabrane svakog oblika fizičkog ili duševnog nasilja³³, neophodno je izvršiti reformu zakonske regulative uvođenjem određenih mjera zabrane kažnjavanja, zatim obezbijediti sistem podrške za zabranu fizičkog kažnjavanja kao socijalne politike, te posebno uključiti širu javnost u debatu s ciljem podizanja svijesti građana na ovu temu. Porodičnim zakonom Republike Srpske³⁴ tjelesno kažnjavanje djece u kući je zabranjeno, a isto je potrebno uraditi i u Federaciji Bosne i Hercegovine i Brčko distriktu.

Ključni subjekti zaštite djece, odnosno organi koji provode i primjenjuju Zakon o zaštiti od nasilja u porodici su policija, tužilaštvo, sudstvo, ustanove socijalne zaštite, ustanove zdravstvene zaštite, predškolske i školske ustanove. Njihova postupanja treba da budu usmjerena na postizanje najboljeg interesa djeteta. Obaveza postupanja određena je brojnim propisima i dokumentima koji se odnose na prava i zaštitu djece, počev od međunarodnih dokumenata koje je prihvatila Bosna i Hercegovina, pa do domaćeg zakonodavstva kojim se uređuju oblasti krivičnog prava, porodičnog prava, socijalne i dječije zaštite, kao i obrazovanja i zdravstvene zaštite. Svaki oblik nasilja nad djecom smatra se nedopustivom radnjom i predstavlja jedan od najtežih oblika ugrožavanja i povrede prava djeteta. Svaka država ima obavezu da dijete zaštiti od svih oblika nasilja, pruži podršku porodici i obezbijedi okruženje u kojem će se dijete nesmetano razvijati.

U Bosni i Hercegovini je i dalje izražen problem vršnjačkog nasilja, a što je vidljivo iz predmeta registrovanih u Instituciji. Od osnivanja 2009. godine, Odjel za praćenje prava djece na godišnjem nivou registruje oko 20 žalbi koje se odnose na problem vršnjačkog nasilja u osnovnim i srednjim školama. Iz zaprimljenih žalbi proizilazi da se u većini slučajeva radi o verbalnom nasilju među vršnjacima, a uglavnom se dešavaju u većim gradovima, odnosno urbanim sredinama. Vršnjačko nasilje se najčešće dešava u školi, i to u vrijeme odmora, u učionici, na hodniku ili u dvorištu. Iako su djeca u ovim nedopuštenim ponašanjima učinioci, ipak uloga odraslih koji su odgovorni za ovu djecu je od ključnog značaja, posebno ako se radi o pokušajima da se na odgovarajući način reaguje i spriječi takvo nasilje, svakako vodeći računa da preduzete mjere još više ne pogoršaju nasilje, zauzimanjem kaznenog stava i korištenjem nasilja protiv nasilja³⁵.

³³ Vlada Federacije Bosne i Hercegovine na svojoj 75. sjednici održanoj 11.3.2013. godine usvojila je Strategiju za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici (2013-2017), dok je Vlada Republike Srpske u maju 2014. godine usvojila Strategiju za suzbijanje nasilja u porodici Republike Srpske (2014-2019).

³⁴ Član 97 Porodičnog zakona Republike Srpske (Službeni glasnik Republike Srpske, br. 54/2002, 41/2008 i 63/2014).

³⁵ Godišnji izvještaj o rezultatima aktivnosti Institucije ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine za 2018. godinu.

3.2. Zaštita djeteta u upravnim i sudskim postupcima

Postupajući po pojedinačnim žalbama u Odjelu za praćenje ostvarivanja prava djeteta i 2018. godine najveći broj žalbi odnosio se na zaštitu prava i interesa djeteta u upravnim i sudskim postupcima. Kroz pojedinačne primjere, treba ukazati na pojave koje zapravo predstavljaju indikatore prema kojima nadležni organi trebaju da preduzimaju dodatne napore kako bi djeca mogla ostvarivati svoja prava.

Položaj i zaštita prava djece u konfliktnim razvodima, i dalje je izuzetno aktuelno pitanje i osnov za postupanje Institucije, odnosno Odjela za praćenje ostvarivanja prava djece. S obzirom na učestalost ovog problema, potpuno je jasno da su u pitanju problemi koji dovode u izrazito nepovoljan položaj veliki broj djece. Razvod braka roditelja, za svako je dijete veoma stresno iskustvo koje nesumnjivo izaziva jake emocionalne reakcije, a, nažalost, često smo svjedoci da roditelji svojim ponašanjem djeci dodatno otežavaju proživljavanje tog iskustva, a zbog vlastite nemogućnosti suočavanja sa situacijom u kojoj su se našli i nespremnosti da preuzmu odgovornost za razvoj odnosa sa djetetom i bivšim partnerom.

Praćenje rada i načina na koje nadležne institucije reaguju u slučajevima povrede prava djeteta u toku i nakon razvoda roditelja, uključujući i prekid vanbračne zajednice, jasno ukazuju na to da je manipulacija djecom u postupcima razvoda braka veoma česta.

Obaveza je države da pruža pomoć roditeljima u ostvarivanju odgovornosti za podizanje djece, te u tom smislu ona ima zadatak da obezbijedi razvoj ustanova, kapaciteta i službi za zaštitu i brigu o djeci. Sasvim je činjenično da postoje brojne manjkavosti sistema u zaštiti prava djeteta, tako da kada izostaje saradnja, volja i namjera roditelja da zajednički rade na uspostavljanju normalne roditeljske komunikacije i država pokazuje nemoć da dijete zaštiti. Nepostojanje adekvatnih mehanizama zaštite, jer postojeći nisu dovoljni i nisu efikasni, samo ukazuju na produblјivanje konflikata i sukoba (brojni sudski i upravni postupci).

Iako svjesni brojnih nedostataka u funkcionisanju centara za socijalni rad, te posebno obima poslova koje obavljaju, posebno naglašavamo ključnu ulogu nadležnih službi socijalne zaštite u pružanju zaštite prava djece u sudskim i upravnim postupcima. Posebno je naglašena potreba koordinisanog djelovanja i saradnje službi socijalne zaštite i policijskih organa u situacijama narušenih porodičnih odnosa, nedostatka roditeljske komunikacije, kao i onemogućavanja ostvarivanja neposrednih ličnih kontakata djece i roditelja, kako za vrijeme trajanja brakorazvodnih postupaka, tako i po donošenju pravosnažne presude nadležnog suda, u cilju dosljedne implementacije iste³⁶.

³⁶ Godišnji izvještaj o rezultatima aktivnosti Institucije ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine za 2018. godinu.

U predmetima po žalbama u oblasti konfliktnih razvoda³⁷, u kojima je brakorazvodna parnica pred nadležnim sudom u toku, svakako vodeći računa o

³⁷ Primjer: Postupajući po žalbi ustanovljeno je da majka i otac djece nisu uspostavili komunikaciju i da su roditeljski odnosi teško i trajno poremećeni. Centar za socijalni rad je preduzimao radnje i mjere propisane pozitivnim propisima, koje, nažalost, nisu dovele do uspostavljanja komunikacije između roditelja djece, a isključivo u interesu djece. Tokom postupka, ombudsmeni su ustanovili da se vode različiti sudski postupci koji samo produbljuju konflikte između roditelja djece, te da je otac djeteta podnio nadležnom tužilaštvu krivičnu prijavu protiv podnosioca žalbe - majke, radi krivičnog djela oduzimanja maloljetnog djeteta. Nadležno tužilaštvo je podiglo optužnicu protiv majke djeteta u cilju zaštite prava djeteta. No, bez obzira na brojne preduzete mjere i radnje nadležnih organa, ombudsmeni ističu da se prava djeteta u konkretnom slučaju krše i ugrožavaju, s obzirom na nepostojanje roditeljske komunikacije i pogoršanje roditeljskih odnosa. Oba roditelja imaju obavezu da vode računa o zajedničkom ostvarivanju roditeljskog staranja i roditeljskih prava, o izvršavanju obaveza i poštovanju prava drugog roditelja, te o postizanju dogovora o vaspitanju djeteta. Imajući u vidu značaj redovnih kontakata za dijete i to da su oni dugoročno u najboljem interesu djeteta, održavanje ovih odnosa i kontakata može se ograničiti ili zabraniti samo kada se na drugi način ne mogu zaštititi interesi djeteta. Predmet je u fazi istrage.

Primjer: Ombudsmeni su zaprimili žalbu radi preduzimanja određenih radnji u pogledu starateljstva za zaštitu prava i interesa maloljetnog djeteta, a kao odgovorna strana označena je Služba socijalne zaštite Ombudsmeni su postupajući po žalbi, aktom nadležne Službe obaviješteni da je na zahtjev nadležne opštine i rješenjem Službe, maloljetnom djetetu određen staratelj, a za staratelja je imenovana radnica Službe. Staratelj je putem nadležnih ustanova regulisao jedinstveni matični broj djeteta. Pokrenut je i postupak za regulisanje državljanstva za maloljetno dijete.

Primjer: Ombudsmeni su zaprimili žalbu oca djece koja se tiče nezadovoljstva radom Službe socijalne zaštite na području opštine Postupajući po žalbi, ombudsmeni su aktom Službe obaviješteni da su majka i djeca u momentu obraćanja imala prijavljeno mjesto prebivališta na području druge opštine zbog čega je Služba obavijestila podnosioca žalbe da nije nadležna za postupanje u konkretnom slučaju. Potom, podnosilac žalbe je obavijestio Službu da je postigao dogovor sa bivšom vanbračnom suprugom po pitanju vaspitanja djece. Podnosilac žalbe se 2014. godine ponovo obraća Službi za socijalnu i dječiju zaštitu navodeći da mu bivša supruga šalje poruke nepristojnog sadržaja i da izražava zabrinutost za djecu. Nadležna Služba je pojasnila ocu da su djeca trenutno zbrinuta u Sigurnoj kući u, odnosno da će morati biti smještena u hraniteljsku porodicu, s obzirom na loše zdravstveno stanje majke i da će djeca biti u hraniteljskoj porodici dok ne bude okončan postupak oduzimanja poslovne sposobnosti njegove bivše supruge. Po zahtjevu podnosioca žalbe da nadležni organ njemu povjeri djecu, Služba je svojim aktom obavijestila Instituciju da je nakon opservacija na terenu, intervjuu i uvida u raspoloživu dokumentaciju, uočeno da je kod podnosioca žalbe prisutna dominantna želja za rješavanjem problema, kao i motivisanost i posvećenost u cilju preuzimanja roditeljskih prava i obaveza prema maloljetnoj djeci. Konačno, podnosilac žalbe obavijestio je Instituciju da su mu djeca predana na zaštitu i vaspitanje, te je predmet zatvoren.

Primjer: Ombudsmeni su zaprimili žalbu majke koja se odnosi na rad Službe socijalne zaštite Opštine u postupku posredovanja i donošenja odluke o povjeravanju maloljetne djece do pravosnažne odluke Opštinskog suda u Podnositeljica žalbe navodi da su djeca podložna manipulativnom postupanju oca zbog čega vrlo rijetko ostvaruju neposredan kontakt sa majkom. Cijeneći žalbene navode osnovanim, ombudsmeni su izdali preporuku Opštinskom sudu u Sarajevu da, bez odlaganja preduzme neophodne aktivnosti u predmetu u cilju donošenja odluke, da Služba socijalne zaštite Opštine ... odmah pozove oca maloljetne djece i ukaže na njegovu zakonsku obavezu da omogući susret majke i djece u uslovima i na način koji podrazumijeva zaštitu najboljeg interesa djece, kao i da u slučaju nepostizanja dogovora roditelja u vezi sa ostvarivanjem neposrednih kontakata majke sa djecom, preduzme mjere u cilju omogućavanja kontakata u prostorijama Službe. Nakon upućene preporuke, podnositeljica žalbe je obavijestila Instituciju da je pred nadležnim sudom zakazano ročište za glavnu raspravu. Ombudsmeni nastavljaju postupati u predmetu, do konačnog ostvarenja najboljeg interesa djece.

Primjer: Ombudsmeni su zaprimili žalbu majke koja ističe da nakon razvoda braka postoje problemi u komunikaciji sa bivšim suprugom, a koji kontakt smatra neophodnim zbog ostvarivanja prava i interesa djeteta. Iako redovno plaća alimentaciju, otac manipuliše i djetetom i organima nadležnim za ostvarivanje

specifičnostima svake pojedine žalbe, kao što je vremensko trajanje pokrenute parnice, odnos parničnih stranaka i saradnja sa nadležnim centrom za socijalni rad, te poteškoće u ostvarivanju neposrednih ličnih kontakata roditelja i djece, naglašavamo potrebu hitnog rješavanja sporova, a koja obaveza je definisana i porodičnim zakonodavstvom u Bosni i Hercegovini.

U predmetima izdavanja putnih isprava djeci, evidentna su različita postupanja i prakse nadležnih organa u Bosni i Hercegovini, što svakako nije u interesu ostvarivanja i zaštite prava djece, jer se takvim postupanjima stvara pravna nesigurnost i daju mogućnosti za različite zloupotrebe, što opet dovodi do ugrožavanja i kršenja prava djece. U tom smislu, apsolutno je opravdano što se nadležni organi unutrašnjih poslova u slučaju bilo kakvih nedoumica, odnosno nejasnoća oko pribavljanja potrebnih saglasnosti za izdavanje putnih isprava djeci, obraćaju nadležnim centrima za socijalni rad. Uz navedeno, potrebno je takođe zagovarati ista zakonska i praktična rješenja u cijeloj Bosni i Hercegovini, uvažavajući odredbe Zakona o putnim ispravama Bosne i Hercegovine.

3.3. Obrazovanje

Ombudsmeni Bosne i Hercegovine ističu da svako dijete mora imati jednako pravo pristupa i jednake mogućnosti učešća u odgovarajućem svojem obrazovanju koje mora biti u skladu s utvrđenim standardima koji će djetetu obezbijediti da na najbolji način razvije svoje potencijale, što podrazumijeva obezbjeđenje jednakih uslova i prilika za svu djecu.

zaštite prava djeteta (Policija i Centar za socijalni rad), na način da majku i njene roditelje optužuje i prijavljuje za fizičko i psihičko nasilje nad djetetom, što majka u potpunosti negira. Ombudsmeni su svim nadležnim organima uputili preporuku i to nadležnom Ministarstvu da odmah odluče o žalbi na rješenje Centra za socijalni rad i da, ako to bude neophodno, pruže stručnu pomoć i svaku drugu moguću podršku centrima za socijalni rad u postupcima zaštite prava djeteta; centrima za socijalni rad (radi se o dva centra s obzirom na različito mjesto prebivališta majke i oca djeteta) da i dalje preduzimaju aktivnosti koje će rezultirati zaštitom prava i interesa djeteta. Nadležnom sudu je preporučeno da, u sudskom postupku koji se vodi po tužbi oca, radi izmjene ranije presude u dijelu koji se tiče povjeravanja, ako ne predlože pamične stranke, po službenoj dužnosti, cijeneći najbolji interes djeteta i direktnu primjenu UN Konvencije, predloži vještačenje po vještaku adekvatne struke (psihologu) ili vještaku medicinske struke (psihijatra) radi utvrđivanja činjeničnog stanja u potpunosti, kao i brzo i efikasno postupanje. Nadležnom tužilaštvu preporučeno je da djeluju brzo i efikasno, cijeneći najbolji interes djeteta, te da odluči po svim prijavama i izvještajima nadležnih organa unutrašnjih poslova. Nadležnoj policijskoj stanici preporučeno je da i dalje postupa sa maksimalnim oprezom po eventualnim prijavama roditelja. Ombudsmeni u narednom periodu prate realizaciju preporuke.

Primjer: Ombudsmenima se obratila majka maloljetnog dječaka žaleći se na postupanje Službe socijalne zaštite Opštine u situaciji kada je otac oduzeo majci dijete suprotno rješenju Službe socijalne zaštite kojim je dijete povjereno na vaspitanje i staranje majci, te onemogućio neposredni lični kontakt majke i djeteta u dužem vremenskom periodu. Po prijemu žalbe, ombudsmeni su preduzeli neophodne mjere u cilju zaštite prava djeteta, te izdali preporuku Službi socijalne zaštite ... i Policijskoj stanici ... da bez odlaganja preduzmu sve neophodne mjere i aktivnosti u skladu sa svojim zakonskim ovlaštenjima u cilju izvršenja rješenja Službe. Na inicijativu bivšeg supruga podnositeljice žalbe, ombudsmeni su održali sastanak sa istim, a sve preduzete aktivnosti ombudsmena rezultirale su vraćanjem djeteta majci.

Pravo djeteta na obrazovanje³⁸ mora imati prvenstvo nad svim drugim pravima, s obzirom na to da je ono od izuzetne važnosti za uživanje svih drugih prava i sloboda: građansko-političkih, ekonomsko-socijalnih, kulturnih prava i sloboda svakog lica, te ima veliku ulogu u očuvanju kulturnog i nacionalnog identiteta, a princip najboljeg interesa djeteta zahtijeva od svih organa nadležnih za procese obrazovanja u Bosni i

³⁸ Primjer: Institucija je zaprimila žalbu dvojice dječaka u kojoj se navodi da jedan dječak, starosti 12 godina, pohađa sedmi razred osnovne škole u ..., koja je od njihove kuće udaljena oko osam kilometara, dok njegov brat, starosti deset godina pohađa peti razred područne škole u ..., koja je od njihove kuće udaljena četiri kilometra. Podnosioci žalbe od kuće do škole i nazad idu pješke, žive sami sa ocem čija su mjesečna primanja 200 KM, te navode da je porodica ranije posjedovala automobil koji su prodali, jer je put do njihove kuće loš i neprohodan za automobile. Kako ističu, njihov otac se više puta obraćao načelniku opštine ... u cilju sanacije puta, ali bezuspješno. Takođe, podnosioci žalbe navode da su se pismenim putem u vezi sa navedenim obraćali načelniku opštine, ali nisu zaprimili nikakav odgovor. Predmet je u radu.

Primjer: Postupajući po žalbi bliskog srodnika djeteta, ombudsmeni su konstatovali da je nadležno kantonalno ministarstvo obrazovanja ustanovilo kršenje prava djeteta na obrazovanje i preporučeno je srednjoj školi da odmah razmotri i preduzme sve neophodne mjere kako bi se sa podnosiocem žalbe mirno i sporazumno riješili nastali problemi koji bi rezultirali otklanjanjem svih štetnih posljedica za dijete u vaspitno obrazovnom procesu. Naime, djetetu je nakon provedene procedure izrečena kazna isključenja iz škole i dijete je prestalo da pohađa školu. U toku istražnog postupka, škola je obavijestila ombudsmene da u konkretnoj situaciji nema nikakvih propusta, te da se radi o neprimjerenom i neprihvatljivom ponašanju učenika. Nakon izdavanja preporuke ombudsmena, nadležna inspekcija, odnosno nadležno Ministarstvo dostavlja mišljenje prema kojem je škola provela kompletan postupak u skladu sa pravilima škole i u skladu sa Zakonom o srednjem obrazovanju, te je zauzet stav da je učenik učinio težu povredu radne discipline i shodno tome izrečena mu je vaspitno disciplinska mjera – isključenje iz škole. Uvažavajući mišljenje Ministarstva, Školski odbor je potvrdio odluku Nastavničkog vijeća o izricanju vaspitno disciplinske mjere. Ombudsmeni su konstatovali da je nakon izdavanja preporuke škola preduzimala procesne procedure i aktivnosti, ali da nije razmatrala preporuku ombudsmena u dijelu koji se odnosio na eventualno rješavanje spora mirnim putem, te zaključuju da preporuka nije ispoštovana.

Primjer: Ombudsmeni su se povodom žalbe jedne političke partije obratili osnovnoj školi u ..., s obzirom na žalbene navode da se u konkretnom slučaju radilo o zloupotrebi djece u političke svrhe. Prema žalbenim navodima, druga politička partija je dijelila poklone/paketiće djeci, a sporno je što su na paketićima stajale oznake navedene političke partije. U žalbi se naglašava da su djeca bez znanja i dozvole roditelja izvedena iz škole i tom prilikom su im dijeljeni politički reklamni materijali. Ispitujući žalbene navode, ombudsmeni su zaprimili izjašnjenje škole prema kojem: lokalno šumsko gazdinstvo izrazilo je namjeru da podijeli novogodišnje poklone djeci do šestog razreda ispred Doma kulture u ..., tom prilikom nije pominjano ime bilo koje stranke, nakon uručenja poklona uočeno je da je na kesama sa poklonima istaknuto ime političke partije, o tome niko nije bio obaviješten, netačna je informacija da su djeca, roditelji i prosvjetni radnici svjesno i namjerno obmanuti. U konkretnom slučaju, ombudsmeni su izdali preporuku i zatražili od škole da u svim budućim situacijama obezbijedi zaštitu djece od bilo kakve zloupotrebe i manipulacije u političke svrhe. Po izdatoj preporuci, škola je dostavila odgovor da će učiniti sve što je neophodno i zaštititi djecu od bilo kakve zloupotrebe i manipulacije u političke svrhe.

Primjer: Mješovita srednja škola u ... upozнала je ombudsmene sa zaključkom Opštinskog suda u ... kojim se određuje izvršenje i iseljenje ove škole za dan ..., po prijedlogu tražioca izvršenja Podnosilac žalbe navodi da će se izvršenjem ovog zaključka preko 1.000 učenika i profesora naći na ulici, jer ne postoje druge mogućnosti. Ombudsmeni su procijenili da ne postoji zakonski osnov za obraćanje sudu u, s obzirom na postojanje pravosnažne i izvršne presude. Međutim, ombudsmeni su se obratili Vladi Federacije i Vladi kantona, s ciljem rješavanja pitanja daljeg nastavka obrazovanja djece i rada konkretne škole. Nadležni organi su ostvarili saradnju sa ombudsmenima, a ombudsmeni su preduzeli dodatne napore i od nadležnih organa zahtijevali trajno rješenje problema. Nakon preduzetih aktivnosti, izdala je školu/prostor u zakup ovoj školi, te su djeca nastavila pohađati školu u novoj školskoj godini. Međutim, treba istaći da se radi o privremenom rješenju koje zahtijeva konačno trajno rješavanje ovog dugogodišnjeg problema.

Hercegovini da preduzmu napore koji će rezultirati uspostavom okruženja koje podržava ličnost učenika, uz odsustvo bilo kakvog oblika diskriminacije³⁹.

3.4. Prava djeteta sa posebnim potrebama/smetnjama u psihofizičkom razvoju

Polazeći od osnovnih načela o ljudskim pravima prema kojima su sva ljudska bića slobodna i jednaka u dostojanstvu i ljudskim pravima, uz potpuno uvažavanje svih principa UN Konvencije, stalno praćenje i izrada posebnih procjena stanja prava djece sa posebnim potrebama/smetnjama u psihofizičkom razvoju nameće se kao nužnost. Specijalnim izvještajem o stanju prava djece sa posebnim potrebama/smetnjama u psihofizičkom razvoju u BiH⁴⁰ ukazano je na poteškoće sa kojima se susreću djeca sa posebnim potrebama/smetnjama u psihofizičkom razvoju i njihove porodice u Bosni i Hercegovini, kao i na sve nedosljednosti u postupanjima najvažnijih organa i institucija iz ove oblasti u provođenju međunarodnih i domaćih zakonskih propisa i povrede osnovnih dječijih prava.

Najveći broj žalbi zaprimljenih u Instituciji, a koje se tiču zaštite prava djece sa posebnim potrebama ukazuje da se kategorisanje djeteta kao lica sa smetnjama u psihofizičkom razvoju direktno reflektuje i na ostvarivanje njegovog prava na obrazovanje⁴¹. Povreda prava ove kategorije djece u obrazovnom sistemu, a prema

³⁹ Godišnji izvještaj o rezultatima aktivnosti Institucije ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine za 2018. godinu.

⁴⁰ Specijalni izvještaj o stanju prava djece sa posebnim potrebama/smetnjama u psihofizičkom razvoju u BiH, novembar, 2010.

⁴¹ Primjer: Ombudsmeni su duži vremenski period upoznati sa problemima djeteta koje boluje od teške i rijetke bolesti. Ombudsmeni su preduzimali brojne mjere i aktivnosti kako bi, isključivo cijeneći najbolji interes djeteta, dijete ostvarilo pravo na obrazovanje u osnovnoj školi, a nakon toga i u srednjoj školi. Ombudsmeni su u svim postupcima insistirali i tražili od nadležnih organa dosljednu primjenu zakona, te su preporukom preporučili Vladi Kantona i nadležnom Ministarstvu za obrazovanje, nauku i mlade da provedu potrebne aktivnosti u skladu sa Zakonom o osnovnom odgoju i obrazovanju; da usvoje Strategiju o osnovnom odgoju i obrazovanju na području Kantona ..., da odmah, radi zaštite prava i interesa djeteta, pomognu školi koju dijete pohađa, na način što će pružiti punu materijalnu i svaku drugu vrstu podrške, a posebno da se djetetu obezbijedi asistent u nastavi kako bi dijete što uspješnije završilo osnovno obrazovanje. Nadležno Ministarstvo obavijestilo je ombudsmene o preduzetim aktivnostima, u skladu sa preporučenim mjerama. U pismenoj korespondenciji, majka djeteta navodi da je dijete upisala u Školu za srednje stručno obrazovanje i radno osposobljavanje u ..., ali da nema asistenta i da njegovo školovanje bez asistenta gubi smisao, te od Ministarstva očekuje angažovanje asistenta. Ombudsmeni su pozvali Ministarstvo da razmotri svaku zakonsku mogućnost da dijete dobije što adekvatnije i kvalitetnije pravo na obrazovanje, te nastavljaju praćenje konkretnog slučaja.

Primjer: Instituciji se obratila majka dječaka sa posebnim potrebama žaleći se na potreškoće u inkluzivnom obrazovanju u JU "Srednja ugostiteljsko-turistička škola" Podnosilac žalbe navodi da je njen sin dijete sa posebnim potrebama koje je opservirano od strane Centra za odgoj, obrazovanje i rehabilitaciju ... kada mu je dijagnostifikovana ADHD i epilepsija. Isto tako, ona navodi da su već od upisa dječaka u prvi razred navedene škole, uprava ustanove i nastavni kadar pokazali vrlo negativan stav prema porodici i procesu inkluzije dječaka u nastavni program. Nakon provedenog istražnog postupka, dostavljeno je izjašnjenje Prosvjetno-pedagoškog zavoda Kantona ... i izjašnjenje direktorice škole, u kojima je obrazložen odnos učenika prema nastavnom procesu, kao i postupanje nastavnog osoblja, iz kojih se vidi da ne postoji nikakav vid diskriminacije, niti narušavanja prava djeteta i da su učinjeni svi potrebni koraci kako bi se učeniku pomoglo u savladavanju školskog

navodima iz zaprimljenih žalbi, uglavnom se manifestuje kroz nedostatak osnovnih uslova za rad (nepristupačnost školskog objekta, nedostatak didaktičkih sredstava, manjak asistenata u nastavi), ili diskriminatorski odnos, odnosno nejednako postupanje nastavnog osoblja prema ovim učenicima, a koje se može javiti kao posljedica nedovoljne edukacije i iskustva u radu sa ovom kategorijom djece.

Nesporno, jedini ispravan sistem brige za djecu jeste onaj koji je fleksibilan i oblikuje se prema potrebama svakog djeteta, uključujući i djecu sa poremećajima u razvoju. Najvažnija inkluzija djeteta dešava se u njegovoj društvenoj sredini u svakodnevnom životu, a to će se postići samo kroz uspješan razvoj potencijala djeteta uz pomoć jedinstvenog, ali fluidnijeg sistema prilagođenog svakom djetetu pojedinačno. Stoga, čini se neophodnim povezati zdravstveni, obrazovni i socijalni sistem, te uspostaviti njihovu funkcionalnost za djecu sa posebnim potrebama/smetnjama u psihofizičkom razvoju⁴².

3.5. Zdravstvena zaštita

Imajući u vidu odredbe člana 24 UN Konvencije, dobro organizovana zdravstvena zaštita djece u Bosni i Hercegovini predstavlja važan segment kojim se obezbjeđuju kvalitetni uslovi za potpun i cjelovit razvoj djeteta, zatim bezbjedno i sretno djetinjstvo svakog djeteta, te svakako posebno ublažavanje, otklanjanje i isključivanje određenih negativnih zdravstvenih uticaja⁴³. Ključni faktori za

gradiva, animiranju i motivisanju učenika na uključivanje u rad školskih zadataka, optimalnom iskorištavanju učenikovih kapaciteta i socijalizaciji, a u njegovom najboljem interesu.

Primjer: Institucija je zaprimila žalbu majke djeteta sa posebnim potrebama (autizam). U žalbi se navodi da je dječak uveden u redovno obrazovanje uz prisustvo asistenta, te da su tokom dvogodišnjeg obrazovanja djetetu u nastavi promijenjena četiri asistenta. Učestalo mijenjanje asistenata dječak nije mogao da prihvati zbog čega je došlo do promjene njegovog psiho-fizičkog stanja. Zatražena je pomoć pedijatra i psihijatra nakon čega je dječak upućen u Institut za mentalno zdravlje – Klinika za djecu i omladinu u U nalazu ordinirajućeg ljekara, specijaliste dječije psihijatrije Klinike za djecu i omladinu u konstatovano je da je, s obzirom na specifičnost razvojnog poremećaja djeteta, potrebno obezbijediti stalnost asistenta bar tokom jedne školske godine, te je preporučena pomoć roditelja u pohađanju nastave i obavljanju školskih aktivnosti. Međutim, roditelji nisu naišli na spremnost nadležnih organa da postupe u skladu sa mišljenjem ljekara zbog čega dijete nije započelo pohađanje nastave u školskoj 2018/2019. godini. Ombudsmeni ističu da nije upitno da su odredbama Zakona o obrazovanju u osnovnim i srednjim školama u propisani ciljevi, organizacija i djelatnost ustanova osnovnog i srednjeg obrazovanja ..., a Pravilnikom o radu sa učenicima sa posebnim potrebama u osnovnim i srednjim školama ... propisan način rada i opis poslova asistenata koji predstavljaju stručnu pomoć učenicima sa posebnim potrebama, te da asistenti ne smiju biti članovi uže porodice učenika kojim su dodijeljeni. Međutim, ombudsmeni su utvrdili da u konkretnom slučaju obrazovne organizacije ... nisu na sveobuhvatan način uzela u obzir zdravstveno stanje djeteta i specifičnosti poremećaja iz spektra autizma zbog čega su uputili preporuku Vladi ..., da bez odlaganja preduzme neophodne mjere u cilju nastavka školovanja djeteta, postupajući u njegovom najboljem interesu i u skladu sa njegovim posebnim potrebama. Nakon dostavljenog izjašnjenja odgovornog organa, ombudsmeni konstatuju da preporuka nije realizovana.

⁴² Godišnji izvještaj o rezultatima aktivnosti Institucije ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine za 2018. godinu.

⁴³ Primjer: Ombudsmeni su po službenoj dužnosti pokrenuli istragu povodom saznanja o diskriminaciji djece dijabetičara u Bosni i Hercegovini zavisno u kojem entitetu, odnosno kantonu žive, te da pojedina djeca nemaju pravo na besplatne inzulinske pumpe. Nakon provedenog postupka, Zavod zdravstvenog osiguranja ... kantona obavijestio je ombudsmana da je Skupština ... kantona usvojila novu Odluku o

uspostavu kvalitetne zdravstvene usluge su, između ostalog, kvalitetni programi, promocija zdravlja kako u zdravstvenim ustanovama, tako i u vrtićima, školama i lokalnoj zajednici, redovni i sigurni izvori finansiranja, primjeren odnos broja djece i zdravstvenog osoblja, dobro obučeno zdravstveno osoblje, kao i uključenost roditelja u sve ove procese. No, bez obzira na značajne pomake može se konstatovati da su mnoge procedure za ostvarivanje prava djece na pristup zdravstvenoj zaštiti još uvijek u suprotnosti sa odredbama UN Konvencije, a posebno su važne one kojima se uređuje pitanje ostvarivanja bezuslovne i besplatne zdravstvene zaštite za svu djecu do navršanih najmanje 18 godina života.

LITERATURA

- (1) Godišnji izvještaj Ombudsmena za djecu Republike Srpske za 2018. godinu.
- (2) Godišnji izvještaj o rezultatima aktivnosti Institucije ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine za 2018. godinu.
- (3) Jovašević, D., Mitrović, Lj., Ikanović, V. (2018) Komentar Krivičnog zakonika Republike Srpske, Banja Luka: JU Službeni glasnik Republike Srpske
- (4) Jovašević, D., Mitrović, Lj., Ikanović, V. (2017) Krivično pravo – opšti dio. Banja Luka: Panevropski Univerzitet APEIRON.
- (5) Mitrović, Lj., Grbić-Pavlović, N. (2016) Komitet Ujedinjenih nacija za prava djeteta i njegova uloga u modeliranju i ostvarenju prava djece u Bosni i Hercegovini, Zbornik radova sa LVI Redovnog godišnjeg međunarodnog savetovanja Srpskog udruženja za krivičnopravnu teoriju i praksu iz Beograda pod nazivom: Evropske integracije I kaznevo zakonodavstvo (Poglavlje 23 – norma, praksa i mere harmonizacije), Zlatibor.
- (6) Mitrović, Lj. (2009) Standardi UN i drugi međunarodni dokumenti u pozitivnom i "budućem" maloljetničkom kaznenom pravu Republike Srpske, Kontrola kriminaliteta i evropski standardi: stanje u Srbiji. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- (7) Mitrović, Lj. (2014) Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima djeteta i njen značaj po maloljetničko krivično pravo Republike Srpske, Godišnjak Fakulteta pravnih nauka Panevropskog univerziteta APEIRON u Banjoj Luci, broj 4, str. 5-17

obimu prava na korištenje ortopedskih i drugih pomagala, stomatološko-protetske pomoći i stomatološko-protetskih pomagala prema kojoj je u listu pomagala izvršena i inzulinska pumpa sa rokom korištenja 60 mjeseci, kao i finansiranje mjesečnog održavanja inzulinskih pumpi koje su nabavljene iz vlastitih sredstava prema medicinskim preporukama. Imajući u vidu navedeno, ombudsmeni su predmet zatvorili. Međutim, nakon određenog vremena, Instituciji se obratilo Udruženje djece i mladih oboljelih od šećerne bolesti u kantonu sa tvrdnjom kako nijedno dijete nije dobilo inzulinsku pumpu, te da, iako nadležno Ministarstvo i Zavod tvrde suprotno, oni kao pacijenti nisu ostvarili ovo pravo zbog nedonošenja svih propisa koji su potrebni da se zakonodavni okvir zaokruži (pravilnika ili sličnog akta). Ombudsmeni su se ponovo obratili nadležnim kantonalnim organima, te je postupak istraživanja u toku.

Primjer: Postupajući po žalbi majke čije maloljetno dijete usljed štrajka ljekara u Kantonu nije moglo biti redovno vakcinisano, ombudsmeni su izdali saopštenje za javnost ističući da pravo na zdravstvenu zaštitu djece ni pod kojim uslovima ne smije biti uskraćeno, niti ograničeno, te ukazali na obavezu redovne imunizacije sve djece. Ombudsmeni ne osporavaju prava ljekara i zaposlenih radnika domova zdravlja na sindikalno udruživanje s ciljem ostvarivanja i zaštite njihovih prava iz radnih odnosa, naprotiv, oni podržavaju svaki oblik i način unapređenja statusa zdravstvenih radnika. Međutim, stupanje u štrajk se ne smije ni pod kojim uslovima reflektovati i imati negativne posljedice na ostvarivanje zdravstvene zaštite djece.

- (8) Mitrović, Lj. (2017) "Postupanje ombudsmena za ljudska prava bosne i hercegovine u predmetima diskriminacije", EU AND COMPARATIVE LAW ISSUES AND CHALLENGES; Jean Monnet International Scientific Conference "Procedural aspects of EU law"; Osijek: Pravni fakultet u Osijeku
- (9) Mitrović, Lj. (2019) Pritvor i druga ograničenja slobode radi obezbjeđenja prisustva okrivljenog u kaznenim postupcima i slobode i prava lica lišenih – ograničenih slobode kretanja i komuniciranja (iskustva Bosne i Hercegovine); Regionalna konferencija: Pritvor i druge mere obezbjeđenja prisustva okrivljenog u krivičnom postupku (međunarodni pravni standardi, regionalna zakonodavstva i primena), Beograd
- (10) Mitrović, Lj., Kuprešanin, J. (2018) "Justice for children in justice system of bosnia and hercegovina - reflection on european law in area of human rights", 2. Međunarodna naučna konferencija pod nazivom: Pravo EU u kontekstu – prilagođavanje članstvu i izazovi proširenja (ECLIC), Pravni fakultet Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
- (11) Simović, M., Jovašević, D., Mitrović, Lj., Simović-Nišević, M. (2010) Komentar Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, Međunarodno udruženje naučnih radnika. Banja Luka: AIS
- (12) Simović, M., Jovašević, D., Mitrović, Lj., Simović-Nišević, M. (2013) Maloljetničko krivično pravo. Istočno Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Istočnom Sarajevu
- (13) Specijalni izvještaj o stanju prava djece sa posebnim potrebama/smetnjama u psihofizičkom razvoju u BiH, novembar, 2010

Odabrani međunarodni i nacionalni normativni okvir

- (1) *Convention on the Rights of the Children (1989)* – A/Rezol/44/25, 25. novembar 1989. – Konvenciju UN o pravima djeteta.
- (2) *Standardna minimalna pravila UN za mjere alternativne institucionalnom tretmanu – Tokijska pravila* usvojena su rezolucijom Generalne skupštine, broj 45/110, od 14. decembra 1990. godine.
- (3) Porodični zakon Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 54/2002, 41/2008 i 63/2014.
- (4) Opšti komentar broj 10 Komiteta za prava djeteta – Prava djeteta u maloljetničkom pravosuđu od 25. aprila 2007. godine.
- (5) Zakon o ombudsmenu za ljudska prava Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, br. 32/2000, 19/2002, 35/2004 i 32/2006.

"CHILD CONSTITUTION" AND ITS ROLE IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Due to the fact that the children as human beings have a special position in the society it is necessary for the community to undertake all measures and activities in order to provide special care for children and their protection. They are a special category of citizens in every country and both national and international law recognize them as vulnerable and specific requiring protection for which regular mechanisms of protection do not suffice. There are many different subjects of protection involved in child's development – parents, education institutions, centers/social care services, health institutions, judiciary, media, etc. as it foresees the human rights law. The child is, compared to the adults, becoming being regarded and treated as particularly vulnerable human being (with all their characteristics and personal autonomy and our obligation to respect and guaranty it through the norms and through the creation of the environment in which the rights of the child are recognized and implemented) in the beginning of XVII century when the awareness of the notions of the childhood and the child and their rights had been risen.

The rights of the child today are a fact, that is, a reality recognized by international law. They are more or less governed by norms, and the process of the regulation of these rights is running and progressing in different pace in different countries depending on the course of social life development of that country.

The notion of the rights of the child means all those rights that are inherently human and that every child has to enjoy regardless of the country he or she lives in, or in what political, cultural or economic environment he or she grows up, and in accordance with what traditions, customs and beliefs he or she develops. It is a corpus of law that originated primarily from two basic ideas, namely: 1) the children are autonomous persons with their own specific needs and rights and, consequently, they are the holders of legal claims, i.e. active legal subjects, not exclusively objects of protection by adults, and 2) due to specific psycho-physical characteristics, depending on age and level of mental maturity, children are also a particularly sensitive and vulnerable category that deserves special or additional protection of the state, i.e. all its institutions (all subjects in child protection area have an obligation and responsibility to react in a timely and appropriate manner, in accordance with their role in the best interests of the child).

On the other hand the continuous cooperation, exchange of information, monitoring of the child for early development to grown-up era is necessity. Only by joint actions, interventions and reactions of all subjects of protection is possible to provide full protection of the child and to recognize situations which could be obstacles to healthy development.

The most important and influent document in the field of the rights of the child internationally is the 1989 United Nations Convention on the Rights of the Child (hereinafter: the UN Convention), which has been ratified by more than

200 countries so far. The UN Convention contains a catalog of the rights of the child. The rights of the child enshrined in the UN Convention are interconnected and are being realized in the light of the realization of the four basic principles of the UN Convention, namely: 1) the child's right to life, survival and development, 2) best interest of the child, 3) the right of the child to participate and 4) to right of the child to non-discrimination (Simović i dr., 2013: 47-63). At what stage is Bosnia and Herzegovina nowadays in sense of exercising the rights of the child, i.e. the implementation of the UN Convention, and are the children in Bosnia and Herzegovina now at a higher level of social, moral and psychological development? Has the BH society provided all the necessary conditions for healthy growing up, upbringing and education of children? Has society done enough and could we have done more? How many children's rights are being violated in Bosnia and Herzegovina today? Many questions, and we will try to answer some of them in this paper.

KEYWORDS: *child / international legal documents / the United Nation Convention on the Rights of the Child / the Institution of Human Rights Ombudsman*